

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII
LINGVISTICE ȘI LITERARE

TEZĂ DE DOCTORAT

**Puterea poveștii în opera lui
Tudor Dumitru Savu.
Studiu monografic**

REZUMAT

**Conducător de doctorat:
Prof. univ. dr. Bican Ioana**

**Student-doctorand:
Orban Renata**

2021

Cuprins

1. Introducere.....	5
1.1. Tudor Dumitru Savu în dicționare și istorii literare	7
1.2. Opera lui Tudor Dumitru Savu în studii aplicate	9
1.3. O privire în caleidoscop	13
2. Miturile politice în proza lui Tudor Dumitru Savu.....	14
2.1. Mitul. Mitul politic.....	16
2.2. Mitologia comunistă.....	18
2.3. Mitul Povestitorului.....	21
2.4. Mitul Conducătorului	23
2.4.1. Gheorghe Combatantul.....	25
2.4.2. Generalul Klamm	26
2.4.3. Ion Leopold Margea	27
2.5. Mitul complotului.....	30
2.6. Concluzii	33
3. Spațiul de frontieră în opera lui Tudor Dumitru Savu	35
3.1. Literatura lui Tudor Dumitru Savu în spațiu	38
3.2. Spațiul în literatura lui Tudor Dumitru Savu	41
3.2.1. Spații.....	42
3.2.2. Locuri.....	46
3.2.3. Spațiul naște fantasticul.....	57
3.2.4. Reprezentarea spațiului – harta.....	58
4. Identități hibride.....	62
4.1. Monstruosul.....	63
4.2. Devenirea-câine.....	65
4.3. Devenirea-pește	68

5. Influența lui Dumitru Radu Popescu asupra prozei lui Tudor Dumitru Savu.....	76
5.1. Structura labirintică a prozelor	83
5.2. Obsesia adevărului	92
5.3. Dreptatea	95
5.4. Libertatea.....	97
5.5. Carnavalescul	98
6. Tudor Dumitru Savu, între optzeciști.....	103
6.1. <i>Marginea Imperiului</i> (1981).....	105
6.1.1. <i>Augusta – povestire (Avocatul)</i>	107
6.1.2. <i>Ceasornicul (Grefierul)</i>	108
6.1.3. <i>Bănuțul de aramă (Judecătorul)</i>	110
6.1.4. <i>Treizeci și trei (Procurorul)</i>	111
6.1.5. <i>Casa cu etaj (Notarul)</i>	112
6.1.6. <i>Vânătoare sub apă (Martorul)</i>	113
6.2. <i>Treizecișitrei</i> (1982).....	114
6.3. <i>De-a lungul fluviului</i> (1985).....	120
6.4. <i>Fortul</i> (1988).....	125
6.5. <i>Cantacuzina</i> (1995, 2009).....	131
6.6. <i>Eclipsa generalului</i> (2001).....	134
6.7. În loc de concluzii	138
7. Singularități în comparație: Ștefan Agopian, Ioan Groșan și Tudor Dumitru Savu	140
7.1. Adevăr și ficțiune	143
7.2. Polifonie	148
7.3. Moartea Autorului	153
7.4. Realism magic	155
7.4.1. Obiecte fantastice	156
7.4.2. Ființe miraculoase.....	160
7.4.3. Carnavalescul.....	162
7.4.4. Tema dictatorului.....	164

7.4.5. Subversivitatea.....	165
7.5. Umorele	169
8. Tudor Dumitru Savu și povestășii clujeni.....	172
8.1. Realismul cotidian și realismul magic	177
8.2. Interioritatea personajelor	180
8.3. Puterea poveștii	184
8.4. Problema adevărului și căutarea sensului.....	190
8.5. În sincronie.....	194
9. Tudor Dumitru Savu ca analist politic	199
9.1. În linia ideologiei comuniste	199
9.2. Publicistica de după Revoluție	204
9.2.1. Figura pamfletarului	206
9.2.2. Ironie, umor și sarcasm.....	212
10. Concluzii	224
ANEXA.....	234
BIBLIOGRAFIE.....	235

Cuvinte-cheie: Tudor Dumitru Savu, proza optzecistă, postmodernism literar, realism magic, mituri politice, literatura în comunism, geografie literară, romanul-anchetă, povestași clujeni, postură publică.

Rezumat

Tudor Dumitru Savu (1 februarie 1954, Râmnicu Vâlcea - 19 octombrie 2000, Cluj Napoca) a fost unul dintre primii prozatori optzeciști. Interesul nostru pentru acest autor se naște din caracterul singular al scriiturii lui: o proză realist-magică, cu accente textualiste, cu teme mitologice și – în general – cu o predilecție pentru figuralitatea mitică, cu personaje memorabile – identități hibride – care își duc existența într-un spațiu de frontieră, tensionat.

Teza noastră de doctorat se dorește un studiu monografic al operei scriitorului acestuia optzecist, realizat atât pe baza romanelor și a publicisticii, cât și a documentelor de arhivă, puse la dispoziția noastră de familia prozatorului. Intenția noastră este atât aceea de a demonstra valoarea literaturii lui Tudor Dumitru Savu, prin focalizarea asupra aspectelor sale inovatoare, cât și aceea de a construi o reflecție critică asupra locului autorului în proza optzecistă românească.

Tudor Dumitru Savu a debutat editorial în 1981 cu volumul *Marginea Imperiului*¹, care a fost urmat, la scurt timp, de *Treizecișitrei*² (1982). Dacă admitem că una dintre primele trăsături ale paradigmei optzeciste, în ceea ce privește proza, este opțiunea scriitorilor pentru proza scurtă, o vom recunoaște imediat în aceste două volume: ambele sunt alcătuite din povestiri, care pot fi citite și independent, dar care conturează, laolaltă, un univers izolat, cu trăsături specifice. Hibride, din punct de vedere formal, ele pot fi considerate atât volume de proză scurtă, cât și romane. Fiind primele cărți dintr-o „veritabilă saga maritimă și dunăreană”³, ele dau tonul pentru ceea ce va fi atmosfera specifică întregii opere. Multe dintre povestirile din aceste două volume conțin fire epice, personaje și teme care vor fi reluate, în alte registre sau cadențe ale povestirii, și în următoarele cărți, toate romanele scriitorului având un accentuat caracter metatextual. *De-a lungul*

¹ Tudor Dumitru Savu, *Marginea Imperiului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981.

² Tudor Dumitru Savu, *Treizecișitrei*, București, Editura Cartea Românească, 1982.

³ Mircea Muthu, *Meșterul de oglinzi*, în „Viața Românească”, nr. 5, 1989.

*fluviului*⁴ (1985) este, credem, cea mai reprezentativă dintre scrierile sale pentru felul în care proza optzecistă ilustrează, dar și răspunde (critic) contextului istoric și politic. Având ca principală temă puterea, proza deconstruiește figura dictatorului, demonstrând efemeritatea stăpânirii acestuia. Romanul *Fortul*⁵ (1988) se clădește pe o serie de contradicții, bazate pe confuzia dintre realitate și ficțiune pe care narațiunea o menține, ca pe un suspans al realizării sensului. Proza are un accentuat caracter textualist, căci personajul principal descoperă, la finalul romanului, că este doar un personaj de hârtie. *Cantacuzina*⁶, publicată în 1995 și reeditată postum, în 2009, a fost cea mai apreciată carte a autorului de către critică. Romanul împletește povestiri vechi și noi, creând un ritm narativ aparte al textului, o adevărată „signatură stilistică” proprie lui Tudor Dumitru Savu. Cuvintele „Dunărea clocea” constituie refrenul narațiunii, pe tot parcursul romanului, vocea narativă fiind cea a fluviului; deși epică, scrierea se remarcă totodată și prin felul în care reușește îmbinarea epicului cu liricul. Romanul postum, *Eclipsa generalului*⁷, o carte despre îmbătrânire, moarte și sfârșituri, încheie atât ciclul dunărean al scriitorului, cât și – prin voința unui destin nedrept – opera sa. Trăsăturile operei, identificate și de analiza noastră (textualismul, hibridizarea formelor, logica lui „și... și...” etc.) ne-au oferit argumente pentru încadrarea acesteia în curentul postmodernist.

În afara celor șase romane publicate, corpusul nostru este completat de manuscrisele autorului, pe care le-am putut consulta mulțumită familiei sale. De asemenea, o componentă importantă a operei lui Tudor Dumitru Savu este și publicistica sa, rămasă în periodicele epocii, care ne-a servit pentru a analiza postura publică a autorului.

Tudor Dumitru Savu a creat un univers ficțional care este surprins în procesul nașterii, evoluției și a morții sale, care-și extrage seva din propria cenușă și reînvie de fiecare dată, asemenea păsării Phoenix. Deși e vorba de o lume izolată, suficientă sieși, ea este, în același timp, o reflectare în oglindă a realității istorice în care autorul a trăit, dar și a destinului uman, în general, deoarece Tudor Dumitru Savu nu se teme să scrie despre marile teme ale literaturii: natura, iubirea, moartea, cinstea, trădarea etc., având încredere în puterea absolută a poveștii. Liniile de lectură ale acestei opere sunt atât de diverse, încât cititorul, indiferent de contextul în care se situează, se va regăsi în povestirile autorului. În această lucrare, am ales să parcurgem perspectivele interpretative

⁴ Tudor Dumitru Savu, *De-a lungul fluviului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985.

⁵ Tudor Dumitru Savu, *Fortul*, București, Editura Militară, 1988.

⁶ Tudor Dumitru Savu, *Cantacuzina*, ediția a II-a, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2009.

⁷ Tudor Dumitru Savu, *Eclipsa generalului*, București, Editura Viitorul românesc, 2001.

care ni s-au părut nouă cele mai relevante pentru opera scriitorului și contextul său istoric și cultural.

În primul capitol al tezei, *Miturile politice în opera lui Tudor Dumitru Savu*, am realizat o lectură mitică și mitologică a prozelor autorului. Am definit mitul/mitul politic pe baza trăsăturilor principale ale conceptului: caracterul narativ, explicativ și salvator. Analizând mitologia comunistă, am evidențiat trăsăturile paradoxale ale epocii în care a trăit Tudor Dumitru Savu, care reprezintă, fără îndoială, o sursă de inspirație pentru literatura sa. Romanele povestesc nașterea și dispariția lumii, o lume controlată de cuvântul povestitorului. El este, practic, singurul deținător al adevărului acestui univers, singurul capabil să controleze lumea. Tema puterii devine, astfel, subiect central al literaturii scrise de Tudor Dumitru Savu. Analiza ei evidențiază relația complexă a operei investigate cu contextul istoric în care a fost scrisă, deoarece romanele scriitorului reinventează critic două din marile mituri ale ideologiei comuniste, mitul Conducătorului și mitul complotului. Un personaj principal al prozelor este dictatorul, o figură cu mai multe fațete, al cărui singur scop este stăpânirea, prin orice mijloace, a spațiului, a locuitorilor acestuia, a memoriei lor, a viselor oamenilor. Gheorghe Combatantul, generalul Klamm și Ion Leopold Margea pun stăpânire pe ținut prin promisiuni mincinoase și amenințări, își construiesc un cult al personalității și își consolidează puterea prin teroare și frică. Puterea lor este una falsă, căci singurul personaj care poate controla lumea de la Marginea Imperiului este povestitorul. Alături de rescrierea mitului Conducătorului, a cărui putere se dovedește, așadar, iluzorie, Tudor Dumitru Savu reinterpretează și mitul complotului. Am demonstrat că, în romanul *De-a lungul fluviului*, mitul complotului este tratat în oglindă: generalul Ion Leopold Margea își pierde puterea tocmai prin strategia conspirației, pusă la cale de niște circari. În mitologia comunistă, mitul conspirației este asociat cu imaginea răului, căci dictatorul pune stăpânire pe oameni prin minciuni și înșelăciune. Însă, la Tudor Dumitru Savu, complotul este cel care oferă salvare: personajele conspiră împotriva dictatorului, reușind să se elibereze astfel. Dacă în mitologia comunistă, bestiarul complotului cuprinde animale asociate urâtului, murdarului, bolii, la Tudor Dumitru Savu, aceste animale oferă salvare și vindecare: Dafnula ar muri dacă trupul ei nu ar fi acoperit cu lipitori; nepotul lui Petru Agap își recâștigă vederea cu ajutorul unor lentile din ochi de calcan. Atitudinea ironică a autorului față de marile mituri ale ideologiei comuniste reprezintă, în opinia noastră, o modalitate de a se opune ei.

O altă lectură la care am considerat că invită opera lui Tudor Dumitru Savu, pe lângă cea mitică și mitologică, este cea a geografiei literare. Construind un spațiu de frontieră, autorul creează, de fapt, o lume fără certitudini, în care orice este posibil, un univers dominat doar de „legea poveștii”. Acest lucru înseamnă că, deși existența lumii este amenințată de nenumărate ori, în momentul în care ea este povestită, în același timp reînvie. În capitolul *Spațiul de frontieră în opera lui Tudor Dumitru Savu* am analizat atât teritoriul ficțional creat în romanele scriitorului, cât și relația acestuia cu spațiul real, pe care-l oglindește. Spațiul românesc este unul marginal din punct de vedere geografic („țară de frontieră a Europei”⁸), dar și din punct de vedere istoric, aflându-se, pe parcursul timpului, nu o dată, la marginea unui mare imperiu. Caracterizându-se printr-un „spirit sud-est european”⁹, literatura lui Tudor Dumitru Savu se definește prin „coexistența unor stări contrastante”¹⁰, situație specifică, în general, literaturii balcanice.

Folosind strategia interpolării, scriitorul construiește un spațiu nou într-unul familiar, malul fluviului. În analiza teritoriului în literatura lui Tudor Dumitru Savu, am preluat clasificarea lui Bertrand Westphal, în care spațiul reprezintă o zonă mobilă, a libertății, iar locul, un teritoriu fix¹¹. Spațiile întâlnite în romanele analizate sunt câmpia, drumul, pădurea, fluviul și Delta, toate înfățișându-se ca niște teritorii mobile, labirintice, dominate de povești, mituri, superstiții. Câmpia este înfățișată, de cele mai multe ori, învăluită de ceață, ceea ce sporește misterul ei. Personajele rătăcesc aici, câmpia fiind considerată un spațiu rău, de multe ori al morții. Drumul este tot un spațiu mobil, definit prin instabilitate, însă el poate fi cunoscut de personajul central al cărților, negustorul de povești. Acesta este singurul care se poate orienta pe drumurile ținutului, fiind stăpânul lor. Spre deosebire de câmpie, spațiu dominat de o tăcere tensionată, drumul generează povestirea, căci străbaterea lui le induce personajelor o stare halucinatorie. Această stare de vis își atinge apogeul în pădurea de tei sau cea de sălcii, adevărate labirinturi, din care personajele greu mai pot scăpa. Dunărea reprezintă un spațiu în mișcare, generator de povești, asemenea drumului. Fluviul, flora și fauna Deltei sunt imposibil de stăpânit, nici măcar de pescarii localnici. Locurile, și ele de graniță, misterioase, sunt: orașul, casa, fortul. Orașele Marginea Imperiului, Vama, Mila 33 și Cantacuzina sunt, de fapt, niște sate enorme, prezentate aproape de fiecare dată în procesul

⁸ Lucian Boia, *România, țară de frontieră a Europei*, București, Editura Humanitas, 2015.

⁹ Mircea Muthu, *Balcanismul literar românesc*, vol. 3, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002, p. 11.

¹⁰ Mircea Muthu, *Balcanismul literar românesc*, Vol. I. *Etapele istorice ale conceptului*, ed. cit. p. 68.

¹¹ Bertrand Westphal, *Geocriticism. Real and Fictional Spaces*, traducere de Robert T. Tally Jr., New York, Palgrave Macmillan, 2011.p. 5.

distrugerii lor și salvate de către negustorul de povești. Casa apare, la Tudor Dumitru Savu, sub forma unei pensiuni, a morii, a cărămidăriei sau a unor construcții cu o arhitectură specială. Poate fi un loc misterios, unde timpul funcționează după legi deosebite, cum este casa lui Gramatopol, sau un loc al povestirii, în care se concentrează toate întâmplările trăite de personaje, cum este casa în formă de triunghi. Fortul este, și el, un loc neobișnuit, fiind perfect și indestructibil, un loc utopic, care se dovedește a fi, în cele din urmă, doar un proiect al maiorului Taus. Fiecare dintre aceste locuri pot deveni, la un moment dat, spații vaste, căci ele sunt locuri ale povestirii, ale creației. Locurile din proza lui Tudor Dumitru Savu sunt asemenea *aleph*-ului lui Borges, capabile să cuprindă tot universul ficțional. Cartografierea acestui spațiu este una fie imposibilă, fie incompletă, căci într-un loc – asemenea casei în formă de triunghi – scriitorul poate așeza, ca pe o piesă de puzzle, întreaga Deltă, trecutul și prezentul ei, poveștile care curg prin ea spre mare, toate cele petrecute și toate cele imaginate.

Teritoriul acesta straniu, lipsit de granițe, dă naștere unor personaje hibride, cu o identitate fluidă. Am analizat asemenea creaturi în capitolul *Identități hibride*, considerând că cel mai potrivit concept pentru a defini aceste personaje este conceptul de *devenire-animal* al lui Gilles Deleuze și Félix Guattari¹². Lumea lui Tudor Dumitru Savu este populată de ființe monstruoase, care nu pot fi încadrate într-o anumită specie, om sau animal, ci au trăsături care le definesc pe ambele. Un prim exemplu de o astfel de ființă este Crysis, personaj în *Marginea Imperiului*, un cocoșat care se hrănește cu pământ și rătăcește într-un labirint de ciment, disperat, în căutare de hrană. În ceea ce privește contextul acestei povestiri, întâmplarea poate fi asociată cu neliniștea oamenilor în legătură cu numeroasele construcții care avuseseră loc în perioada comunistă, în defavoarea spațiului verde. Fără pământ, Crysis ajunge să se autodevore, căci singurul loc unde mai poate găsi pământ curat este propria sa cocoasă, moartea reprezentând eliberarea personajului din labirintul care îl ține captiv. Personajele cele mai interesante ale lui Tudor Dumitru Savu, în opinia noastră, sunt Teona și Efrem, frați gemeni, lipiți spate în spate, care se vor ucide/sinucide la finalul povestirilor în care apar. Drama lor este tot captivitatea, căci neputându-se elibera unul de altul, destinul lor este moartea. Decizia unuia dintre frați de a-l ucide pe celălalt înseamnă implicit alegerea propriei morți, singura modalitate de a obține libertatea. Un alt personaj din *Marginea Imperiului*, Gramatopol, devine câine, pentru a-și proteja locuința, dar, paradoxal, eforturile sale

¹² Gilles Deleuze, Félix Guattari, *Kafka. Pentru o literatură minoră*, traducere și postfață de Bogdan Ghiu, București, Editura Art, 2007.

de a-și aminti planurile de construcție a orașului duc la dezintegrarea așezării. Povestea lui Gramatopol este una neîncheiată, iar el rămâne, permanent, în această ipostază intermediară, de om-animal. Lui Halichia, personaj în *Eclipsa generalului*, îi crește o ureche de câine, cu ajutorul căreia aude tot ce se petrece în ținut. Povestind despre ceea ce aude, el reușește să salveze orașul de invazia generalului Klamm. Un alt personaj deosebit al aceluiași roman este Harem, câinele mort din perspectiva căruia este narat unul dintre capitolele romanului și pe care Halichia îl aude, mulțumită noii sale urechi. Halichia devine o ființă miraculoasă, cu noua sa ureche, la fel ca nepotul lui Petru Agap, care, cu lentilele din ochi de calcan pe care le poartă în *De-a lungul fluviului*, reușește să supravegheze orașul și să lupte împotriva generalului Ion Leopold Margea, uzurpatorul în această carte. În crearea unor personaje cu puteri fantastice observăm influența folclorului asupra literaturii lui Tudor Dumitru Savu. De asemenea, am remarcat și influența prozei fantastice a lui Vasile Voiculescu, care este populată, și ea, de ființe hibride. Devenirea om-pește, ilustrată în literatura lui Tudor Dumitru Savu de personajele Anastasatu și Sia Ferekide Belgun, simbolizează obținerea libertății, căci aceste personaje nu pot scăpa de dramele vieții lor decât acceptându-și o identitate nouă, cea de pește. Anastasatu este singurul care nu este afectat de dictatura instaurată la Cantacuzina de către Ion Leopold Margea, căci singurul lui adevăr, singurul în care crede și în care trăiește, este povestea Wandei Wilhelmina, a știucii pe care pescarul o urmărește, fără oprire, până în clipa morții lui. Transformarea lui Anastasatu în pește amintește de destinul pescarului Amin din proza lui Vasile Voiculescu¹³, așa cum povestea Siei Ferekide Belgun se aseamănă cu proza scurtă *Loștrița* a aceluiași autor. Femeia este ilustrată, de ambii autori, ca fiind o ființă misterioasă, sălbatică, de nestăpânit. Sia Ferekide Belgun refuză să nască, deoarece copilul ei ar putea fi o dovadă a crimei pe care poate că ea a săvârșit-o, ucigându-și unchiul, despre care se spune că ar fi violat-o. Atât loștrița, din povestirea lui Vasile Voiculescu, cât și Sia Ferekide Belgun, din romanul *Cantacuzina*, sunt construite pe baza povestirilor spuse despre ele de către alte personaje. Adevărul întâmplărilor va fi învăluit în mister, deoarece aceste femei nu au voce, povestea vieții lor fiind reconstituită din întâmplările, uneori contradictorii, narate de celelalte personaje.

În opinia noastră, cea mai importantă influență literară asupra operei lui Tudor Dumitru Savu este cea a prozei lui Dumitru Radu Popescu. Am realizat o analiză comparativă a literaturii

¹³ Vasile Voiculescu, *Capul de zimbru*, ediție și prefață de Marin Beșteliu, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1988.

celor doi autori, în capitolul *Influența lui Dumitru Radu Popescu asupra prozei lui Tudor Dumitru Savu*. Punctele comune ale celor două opere sunt multiple: am observat o structură similară a romanelor, una labirintică; temele preferate ale autorilor sunt aceleași: adevărul, dreptatea, libertatea, cirul, puterea; folclorul reprezintă o importantă influență pentru ambele opere, prozele având un caracter oral și fiind presărate cu superstiții, iar viața personajelor (de multe ori cu puteri supranaturale) fiind dominată de legile naturii; intriga prozelor autorilor reprezintă, de multe ori, o dramă (moartea sau dispariția unui personaj sau a unei așezări, un dezastru natural, războiul) și tragicul se îmbină cu comicul în aceste texte. Am analizat, în paralel, povestea gemenilor Teona și Efre din cărțile lui Tudor Dumitru Savu și romanul lui Dumitru Radu Popescu, *Cei doi din dreptul Țebeii sau Cu fața la pădure*¹⁴ și am observat că ambele texte sunt construite pe ideea conflictului dintre doi bărbați, un conflict între frați în primul text și unul interetnic, în al doilea. Imaginea finală din romanul lui Dumitru Radu Popescu, cea a celor două personaje legate spate în spate, care se luptă neîncetat, până seucid, a reprezentat cu siguranță o sursă de inspirație a poveștii gemenilor din cărțile lui Tudor Dumitru Savu. Problema care se discută, în ambele proze, este cea a dreptății (Cine este vinovatul? Cine are dreptate?), textele având astfel forma unor anchete. Personajele povestesc pentru a afla adevărul, în prozele ambilor autori, însă, în romanul *Fortul* al lui Tudor Dumitru Savu, apare și obsesia scrierii: personajul Dierna scrie (rapoarte și jurnal) pentru a-și descoperi adevărul, pentru a-și face dreptate și, în același timp, pentru a se construi pe sine ca personaj. Universul construit de ambii autori este o lume a crizei, o lume întoarsă pe dos și singura care poate crea ordine în haos este povestirea. Considerăm însă că Tudor Dumitru Savu se desparte de orizontul modelului său literar, atât în ceea ce privește caracterul estetic al operei, cât și autenticitatea ei, căci, în contextul lumii comuniste, proza realist magică reprezintă nu doar o formulă valabilă estetic, ci și una capabilă să vorbească sincer despre realitate.

Opera lui Tudor Dumitru Savu este interesantă nu numai în ceea ce privește temele ei, ci și din punctul de vedere al abordărilor critice pe care le provoacă. Studiarea ei permite identificarea unei noi fețe a postmodernismului românesc, pe care am analizat-o în capitolul *Tudor Dumitru Savu între optzeciști*. Ca orice roman postmodern, cel al lui Tudor Dumitru Savu urmărește „să realizeze un echilibru precar între procesul de «construire» a sensului, pe de o parte, și unul de

¹⁴ Dumitru Radu Popescu, *Cei doi din dreptul Țebeii sau Cu fața la pădure*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1973.

«deconstruire» a lui, pe de alta”, „asumându-și funcția de «întemeiere» a sensului”¹⁵. Asemenea prozatorilor optzeciști, pentru care însuși textul reprezintă „sensul” (textul ca existență, *textistența*, în termenii lui Mircea Cărtărescu¹⁶), Tudor Dumitru Savu reprezintă, prin romanele sale, procesul povestirii, însă, de cele mai multe ori, nu e vorba de textul scris, de scriitură, ci de povestirea orală. Conexiunile dintre narațiuni și contextul lor sunt mai accentuate: detaliile aceleiași povești se transformă, atunci când circumstanțele sunt altele. Tudor Dumitru Savu înfățișează nașterea poveștilor, dimensiunea lor mitică, deoarece, pentru autor, a numi lumea înseamnă a o crea, iar procesul creației aparține atât povestitorilor, cât și ascultătorilor. Cu alte cuvinte, „spre deosebire de majoritatea colegilor de generație, atrași de cotidianul i-mediat [...], Tudor Dumitru Savu găsește resurse inepuizabile în vechiul, tradiționalul ceremonial al povestirii”¹⁷. Una dintre trăsăturile formale ale cărților lui Tudor Dumitru Savu este autoreferențialitatea, așadar am propus, în acest capitol, interpretarea prozelor autorului ca meta-ficțiuni. Prima povestire din *Marginea Imperiului* are ca temă recuperarea unui text pierdut, proza însăși reprezentând o variantă a acestuia, cea spusă de avocat. O altă povestire din același volum, narată de data aceasta din perspectiva notarului, prezintă evenimentele care au dus la distrugerea și salvarea așezării: fiind invadată de furnici, ea este salvată de Patache, prin povestirea pe care o spune. Puterea salvatoare a poveștii revine și în romanul *Treizecișitrei*, care povestește punerea în pericol a Deltei. Textul se dovedește a fi un meta-roman, căci repovestirea tuturor întâmplărilor de către Agachi Gherasim – soluția de salvare a universului fictional – reprezintă însuși romanul scris de Tudor Dumitru Savu. Tehnica narativă este asemănătoare în romanul *De-a lungul fluviului*, în care povestea salvatoare ia forma unui spectacol de circ capabil să dezvăluie oamenilor realitatea. Romanul dovedește faptul că ficțiunea este mai puternică (mai „adevărată”) decât realitatea mincinoasă impusă de puterile politice. În romanul *Fortul*, Tudor Dumitru Savu demonstrează, din nou, puterea absolută a poveștii, construind un personaj de hârtie, Dierna, a cărui experiență nu face decât să pună în lumină faptul că el însuși și viața sa sunt niște invenții și că nu există nimic în afara acestei ficțiuni. Povestirile din romanul *Cantacuzina* au ca țel reconstituirea vieții Siei Ferekide Belgun, după moartea acesteia. Fiecare personaj prezent în casa în formă de triunghi își spune propria variantă, care este comentată, completată sau contrazisă de celelalte personaje. Destinul Siei Ferekide

¹⁵ Liviu Petrescu, *Poetica postmodernismului*, Pitești, Editura Paralela 45, 2011, p. 202.

¹⁶ Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, ediția a II-a, București, Editura Humanitas, 2010, p. 428.

¹⁷ Irina Petraș, *Negustor de povești*, în „Contemporanul”, nr. 25, 2002.

Belgun se construiește așadar printr-o polifonie de voci care compun un discurs fragmentar. Aceeași structură polifonică a textului o întâlnim și în romanul *Eclipsa generalului*, care se clădește pe povestirea mai multor personaje legate de invadarea orașului de către generalul Klamm. Romanul are un final deschis, cititorului oferindu-i-se posibilitatea de a participa la procesul creației și de a construi el însuși sensul întâmplărilor.

Pe baza acestor demonstrații analitice, am putut conchide că Tudor Dumitru Savu este un scriitor postmodernist, prozele sale ilustrând principalele caracteristici ale acestui curent literar (autoreferențialitatea, pluralismul discursului, hibridizarea genurilor, carnavalescul, marginalitatea și fragmentarismul, monstruosul, performanța și participarea), a căror obiectivare a constituit una din mizele lecturilor noastre apropiate. Totodată, scriitorul se distinge de optzeciștii români, colegii lui de generație, prin complexitatea lumilor sale ficționale, prin oralitatea expresiei și prin îmbinarea realismului magic cu textualismul.

În capitolul următor, *Singularități în comparație: Tudor Dumitru Savu, Ștefan Agopian, Ioan Groșan*, am propus o lectură comparativă a scriitorilor optzeciști care optează pentru formula narativă a realismului magic. Deși autorii sunt considerați singulari în contextul prozei optzeciste, Ștefan Agopian scriind metaficțiune istoriografică, Ioan Groșan o proză textualistă, iar Tudor Dumitru Savu o literatură mitică și parabolică, proza lor are și caracteristici comune. În primul rând, am demonstrat că în prozele scriitorilor se întrepătrund categorii contradictorii ca realitatea și ficțiunea sau adevărul și minciuna. În timp ce pentru Ștefan Agopian și Ioan Groșan, istoria este o ficțiune, pe marginea căreia se poate fabula, în universul operei lui Tudor Dumitru Savu, ficțiunea are valoare de adevăr. Împletirea adevărului cu ficțiunea este prezentă în fiecare dintre opere, rolul personajelor fiind, de cele mai multe ori, acela de a povesti, de a dezlega misterele și de a lăsa mărturie. De asemenea, prozele celor trei prozatori se caracterizează prin polifonia expresiei, narațiunile construindu-se pe comunicarea dintre povestitor și ascultător, scriitor și cititor, autor și personaj, rolurile cărora fiind, de multe ori, indistincte. Acest lucru se întâmplă deoarece crezul literar al fiecăruia dintre prozatori implică teoria morții Autorului, care este pusă în narațiune de scriitori. Figura omniscientă a autorului fiind absentă, universurile ficționale sunt surprinse în momentul distrugerii și a recreării lor. Memoria nu mai funcționează, adevărul nu este unul singur și singura capabilă să vorbească sincer despre realitate este povestea. În acest context, cei trei autori îmbrățișează soluția oferită de realismul magic, aceea de a accepta confuzia dintre real și magic și de a-și construi narațiunile pe baza acestei confuzii. La fiecare dintre autori am

observat trăsături specifice realismului magic: îmbinarea realului cu magicul, prezența obiectelor și ființelor fantastice, a temelor carnavalului și a dictatorului, subversivitatea prozelor lor și râsul, ca soluție de salvare și supraviețuire.

În capitolul *Tudor Dumitru Savu și povestașii clujeni*, am continuat studiul comparativ, de data aceasta analizând similitudinile și diferențele dintre opera lui Tudor Dumitru Savu și cele ale următorilor prozatori clujeni contemporani lui: Marcel Constantin Runcanu, Eugen Uricaru, Alexandru Vlad și Tudor Vlad. Acești prozatori interacționau în aceeași comunitate literară formând, în mod informal, un grup literar. Toți scriau despre problema libertății, puterea poveștii, adevăr și căutarea sensului. Ceea ce îl distinge pe Tudor Dumitru Savu de acești scriitori este opțiunea pentru formula realismului magic, cu ajutorul căreia autorul construiește, ironic, o lume întoarsă pe dos. Ceilalți scriitori clujeni optează pentru o literatură a cotidianului, care are rolul de a arăta, tot într-un mod ironic, aspectele irelevante ale vieții, tocmai pentru că despre adevăr nu se poate vorbi. Scriind despre detaliile ne semnificative ale realității, autorii vorbesc, de fapt, despre absența libertății. La Tudor Dumitru Savu, detaliile au rolul de a scoate în evidență caracterul imaginar al lumii. Dacă ceilalți autori pun accentul pe capacitatea de (auto)reflexie a personajelor, Tudor Dumitru Savu creează conștiințe capabile să oglindească o realitate alternativă, prin intermediul poveștii spuse. De multe ori, întâmplările devin fantastice atunci când ele sunt filtrate de o conștiință: nepotul lui Petru Agap vede în trecut și în adâncurile mării; Halichia aude vocea lui Harem, câinele mort; Anastasatu ascultă poveștile știucii Wandei Wilhelmina. Povestașii clujeni au încredere în puterea salvatoare a poveștii, fie că e vorba de salvarea unei lumi exterioare sau a uneia interioare. Tudor Dumitru Savu, Eugen Uricaru și Tudor Vlad inventează niște lumi izolate, misterioase, care nu pot fi cunoscute în totalitate și, tocmai din acest motiv, ele devin niște universuri ale libertății absolute, căci aici orice se poate întâmpla, imaginația fiind singura stăpână. Din acest motiv, personajele care sunt capabile să-și domine ascultătorii și să-i stăpânească prin poveștile pe care le spun devin emblematice pentru aceste lumi. Prin crearea unor universuri izolate ca refugii, prin ilustrarea efemerității puterii și prin modul în care vorbesc despre libertate, autorii își exprimă, în mod indirect, în literatura lor, o atitudine de opoziție față de regimul comunist.

O monografie dedicată lui Tudor Dumitru Savu nu ar fi fost completă fără analiza publicisticii sale. În capitolul *Tudor Dumitru Savu ca analist politic* am analizat postura publică a autorului, construită de acesta prin articolele sale publicate în revista „Tribuna” și ziarul „Mesagerul transilvan”. În prima parte a capitolului am studiat reportajele scriitorului, scrise în

perioada comunistă, și am observat că, deși ele se aliniază ideologiei socialiste, autorul nu recurge la folosirea limbii de lemn tipic presei de propagandă a epocii. De altfel, aceste articole îi permit autorului crearea unei atmosfere și ilustrarea unui spațiu care amintesc de proza sa, exemplare în acest sens fiind reportajele despre Dunăre și Delta Dunării¹⁸. Dacă, înainte de 1989, Tudor Dumitru Savu nu scria niciodată explicit despre puterea comunistă, după Revoluție, el devine un analist politic fervent. În postura publică pe care și-a construit-o, valorile centrale sunt afirmarea adevărului și îmbrățișarea libertății. Luptând pentru apărarea acestor valori, autorul apelează, nu de puține ori, la cuvântul violent. În articolele sale, scriitorul condamnă impostura, incultura, ipocrizia, coruptibilitatea, mediocritatea, neprofesionalismul politicianilor și a analiștilor politici. Pamfletele sale se caracterizează prin utilizarea unei retorici bazate pe formele rizibilului: ironie, sarcasm și umor. La fel ca în literatura lui, râsul reprezintă o soluție de salvare: de data aceasta, de incertitudinile noii lumi și de sentimentul urii care pare să ia locul fricii, după căderea regimului comunist.

Tudor Dumitru Savu este un autor important în cadrul generației lui, de care se distinge prin îmbinarea realismului magic cu textualismul, rescrierea miturilor politice și crearea unui spațiu complex, capabil să oglindească lumea comunistă. Deși nu putem vorbi în cazul autorului de disidență, atitudinea sa critică față de regimul dictatorial este exprimată, în mod indirect, în proza sa.

Tudor Dumitru Savu consideră că realitatea este inseparabilă de poveste; e un principiu literar fundamental – și, credem, chiar un principiu existențial, care depășește astfel sfera esteticului. Asemenea personajelor sale, mari povestitori, autorul trăiește în și prin intermediul poveștii. Pentru Tudor Dumitru Savu, lumea există atunci când o pui în narațiune, iar dacă ea este amenințată în vreun fel, povestea este singura care îi poate oferi salvare. Singura putere reală, căci indestructibilă, este puterea poveștii: „Povestind lumea, adică viața și moartea și nașterea și dragostea și cinstea și trădarea, cuvântul se face stăpânul incontestabil al lumii și poate stabili ordinea acestei lumi ori de câte ori vântoase stârmită de praf de pușcă se năzar vrând să mute polii din loc și să rupă în două ecuatorul.”¹⁹

¹⁸ Tudor Dumitru Savu, *La Dunăre, la Dunăre*, I și II, în „Tribuna”, nr. 26-27, 1984.

¹⁹ Tudor Dumitru Savu, *Gramatica istoriei* în „Tribuna”, nr. 19, 1985.